

УДК 620.92:332.142

І. В. Мамчук,

Шосткинський інститут Сумського державного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОЦЕСІВ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНУ

У статті сформульований організаційно-економічний механізм системи управління забезпечення екологічною безпекою підприємств хімічної промисловості в процесах їх реструктуризації за рахунок об'єднання підприємств в екологоорієнтований кластер.

The article covers the basics of the formation of the economic mechanism, using tools such as the sale of emission rights within ekoloogoorientirovannogo cluster of chemical plants, and mutual ekostrabovanie ekolizing. Also, to improve environmental safety, offered kvadrosistema environmental safety.

Ключові слова: реструктуризація, система управління, організаційно-економічний механізм, екологічна безпека, екологоорієнтований кластер хімічних підприємств.

Key words: environmental security, economic mechanism, the right to discharge, and mutual ekostrabovanie, ekolizing, an institutional mechanism Ecocenter, kvadrosistema Environmental Safety

ВСТУП

У даний час еколого-економічна наука переходить на новий рівень пізнання, який пов'язаний з різними глобалізаційними економічними і соціальними процесами, прискоренням науково-технічного прогресу, зростанням економічної самостійності регіонів, підвищенням вимог національної безпеки, до складу якої входить екологічна безпека. Все це вимагає нестандартних підходів, оцінок, пропонування рішень з боку науки, особливо в забезпеченні екологічної безпеки процесів реструктуризації підприємств хімічної промисловості.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Реструктуризація підприємств є більш ефективною в форматі створення індустріальних парків або технопарків, які одночасно можуть забезпечувати екологічну безпеку виробництва. У той же час, як показує практика, існуючі парки недостатньо вирішують проблеми раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища, що визначає більш детальне

дослідження і розробку відповідних організаційно-економічних заходів у забезпеченні екологічної безпеки в цих парках.

Проблемам організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки присвячені дослідження ряду вітчизняних і зарубіжних вчених — О. Балацького, О. Веклич, Т. Галушкіної, З. Герасимчук, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Н. Пахомової, К. Ріхтер, А. Ендерс, Є. Рюмін, С. Харічкова, Є. Хлобистова, Я. Яндиганова.

Недостатньо також розглянуті процеси реструктуризації створення техно- та індустріальних парків через формування екологоорієнтованих кластерів хімічної промисловості. З метою їх функціонування та врахування можливих ризиків у сучасних умовах, зменшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище, необхідний організаційно-економічний механізм забезпечення екологічної безпеки у процесах реструктуризації підприємств хімічної промисловості.

Таким чином, актуальність даного дослідження ґрунтується на об'єктивній необхідності

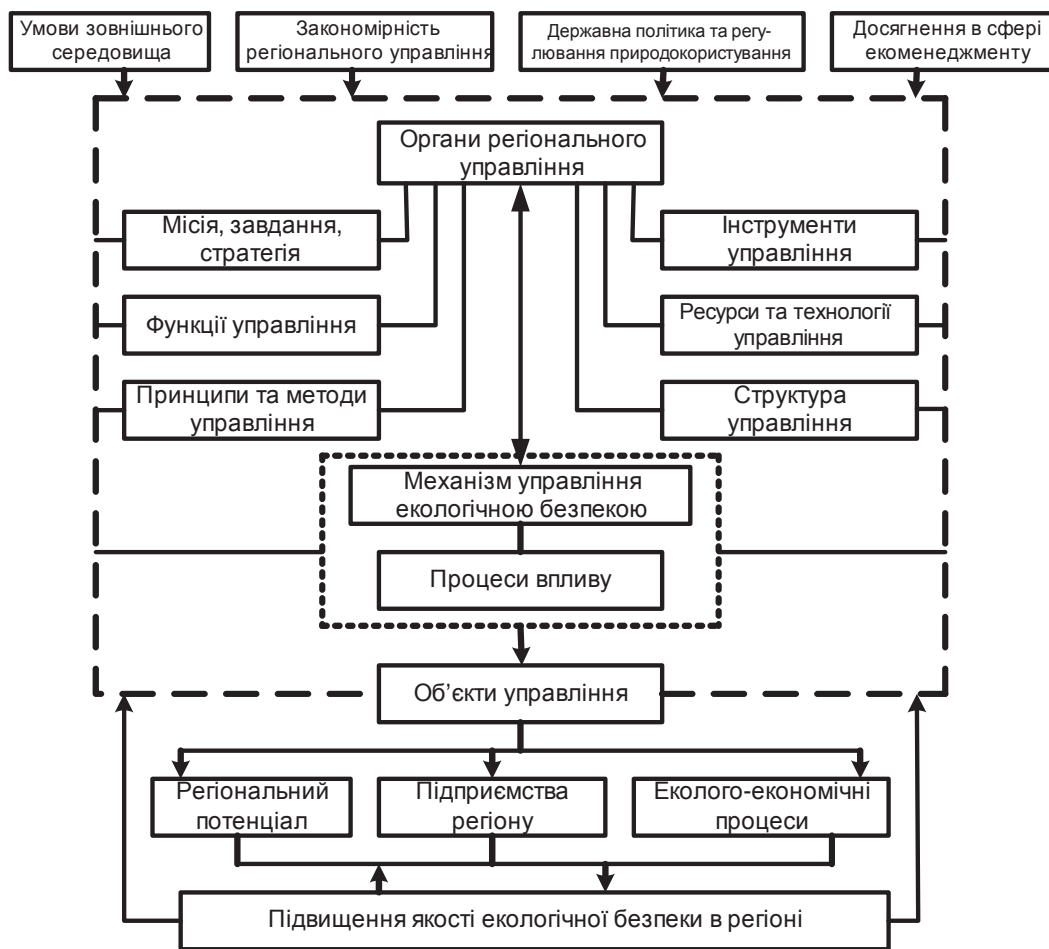

Рис. 1. Модель системи управління екологічною безпекою підприємств хімічної промисловості в процесах реструктуризації

подальшого вдосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки процесів реструктуризації підприємств хімічної промисловості на основі створення екологоорієнтованого кластера хімічних підприємств.

Теоретичне і практичне значення питань екологізації процесів реструктуризації підприємств хімічної промисловості зумовили вибір мети, завдань та предмета дослідження.

Мета дослідження полягає у вдосконаленні науково-методичних підходів до формування організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки процесів реструктуризації підприємств хімічної промисловості.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічний механізм забезпечення екологічної безпеки процесів реструктуризації підприємств хімічної промисловості.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналіз літератури з даної тематики показав, що створення індустріальних і технопарків та їх розвиток у процесі реструктуризації є найбільш ефективною формою, яка могла б сприяти забезпеченню екологічної безпеки на виробництві. Однак, як показує практика, існуючі парки недостат-

ньо вирішують проблеми раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища, а це призводить до більш детального дослідження і розробки відповідно, організаційно-економічних заходів при забезпеченні екологічної безпеки в цих парках.

Система управління екологічною безпекою підприємств хімічної промисловості в процесах реструктуризації — це сукупність елементів управління, включаючи органи управління, функції, принципи, методи, структуру, ресурси, які тісно взаємопов'язані між собою і формують механізм впливу на організаційний центр (наприклад, екоцентр) з метою підвищення екологічної безпеки. Тобто система управління формує організаційно-економічний механізм управління за допомогою всіх основних, перерахованих вище елементів.

У моделі системи управління екологічною безпекою підприємств хімічної промисловості в процесах реструктуризації (рис.1) показана певна залежність системи управління екологічною безпекою від зовнішніх факторів.

Нами пропонується хімічно шкідливі підприємства в індустріальному (техно-) парку об'єднати в екологоорієнтований кластер, створити екоцентр для забезпечення екологічної безпеки про-

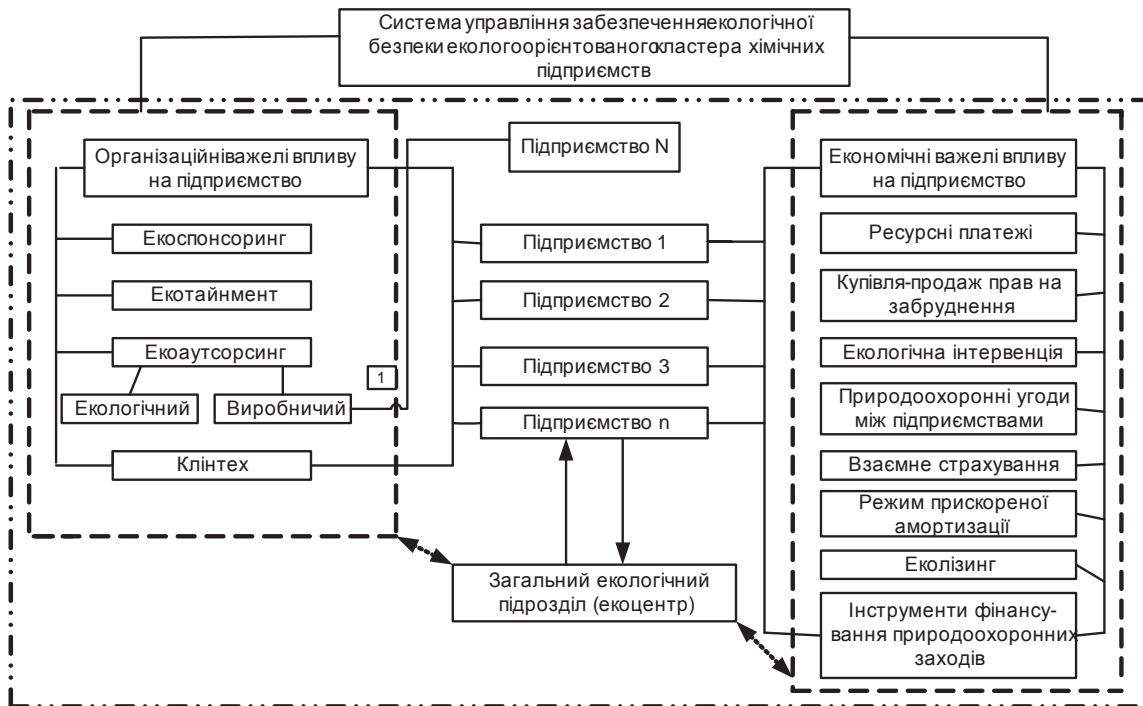

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм забезпечення екологічної безпеки підприємств

цесів реструктуризації підприємств хімічної промисловості.

Основними принципами забезпечення екологічної безпеки є її ефективність, тобто необхідність досягнення екологічних цілей раціональним, ресурсозберігаючим, а також шляхом зменшення витрат; справедливість — розподіл наслідків запровадження інструментів між різними підприємствами; реалізованість — наявність достовірної інформації для розрахунку та конт-

ролю за дотриманням вимог; гнучкість — передмілливим зовнішнім середовищем; стимулювання — пошук найкращих природоохоронних рішень у забезпеченні екологічної безпеки.

Таким чином, для забезпечення екобезпеки підприємств хімічної промисловості нами пропонується організаційно-економічний механізм екологічної безпеки у складі індустріального і технопарку.

Організаційно-економічний механізм скла-

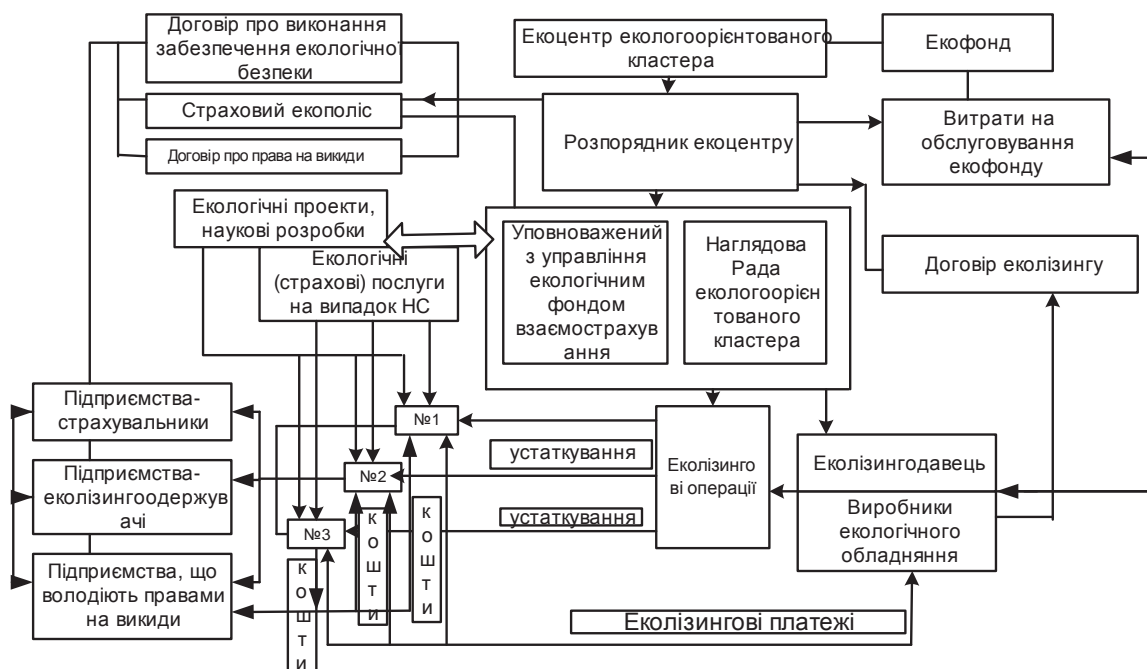

Рис. 3. Взаємодія економічних інструментів всередині екологоорієнтованого кластера хімічних підприємств

Рис. 4. Квадросистема забезпечення екобезпеки екологоорієнтованого кластеру хімічних підприємств

дається з двох складових: організаційного механізму, який представлений у вигляді екоцентру з його функціями, і економічного механізму у вигляді системи економічних інструментів (рис. 2).

Організаційний механізм представлений екоцентром, основною функцією якого є планування, прогнозування, організація і контроль за діяльністю підприємств з метою забезпечення екологічної безпеки.

Економічний механізм представлений оптимальним набором економічних важелів. Купівля-продаж прав на забруднення всередині екологоорієнтованого кластеру хімічних підприємств необхідна для регулювання процесів викидів та скидів. Для функціонування даного механізму підприємства подають заявки в екоцентр на всі види викидів, які розглядаються, а потім методом перерозподілу отримують задоволену заявку. Причому підприємства, які тимчасово випускають обсяг продукції: менше за виробничі потужності, можуть продавати всередині свого екологоорієнтованого кластеру хімічних підприємств надлишки своїх квот, отримуючи за це додаткові бони у вигляді прибутку.

Екологоорієнтоване взаємне страхування є забезпеченням страхового захисту матеріальних інтересів підприємств у вигляді часткової компен-

сації збитків, які виникають при забрудненні навколишнього середовища, наприклад, внаслідок аварій, технологічних збоїв, стихійних лих і спрямоване на зниження ризику виникнення несприятливих та надзвичайних ситуацій або на зниження негативних наслідків настання негативних подій [2; 3]. Роль екологоорієнтованого взаємного страхування в забезпеченні екобезпеки чимала, тому що воно допомагає розглянути:

- механізм перерозподілу коштів екологічних фондів;
- механізми зниження ризиків і резервування;
- механізми регулювання ризику і зниження ризику;
- механізм економічної відповідальності.

Таким чином, механізм перерозподілу ризиків для відшкодування екологічного збитку дуже важливий на сьогоднішній день.

Страхова сума повинна враховувати наступні складові:

- збитки, які виникають, впливаючи на реципієнтів при вступі у навколишнє середовище забруднюючих речовин;
- витрати на попередження аварійного забруднення (можуть бути додатковими і невинуватими, при не настанні страхового випадку, тобто відсутність екологічної аварії).

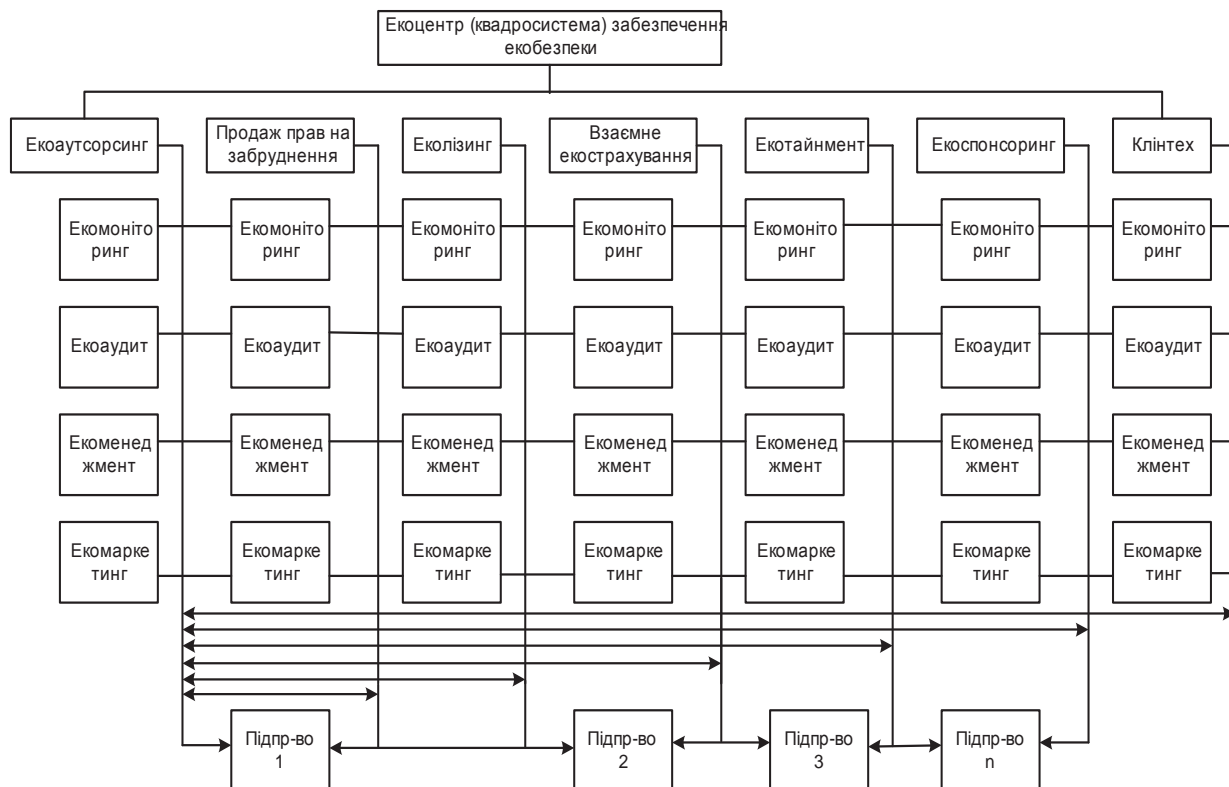

Рис. 5. Екоцентр в квадросистемі забезпечення екобезпеки підприємств хімічної промисловості

Використовуючи еколізинг як економічний інструмент, можна його направити на поліпшення екологічної безпеки всередині екологоорієнтованого кластера хімічних підприємств. Еколізинг означає приймати або здавати майно в оренду, тобто в тимчасове володіння, користування. Екологічний лізинг, з нашої точки зору, проводять з метою, по-перше, підвищення та забезпечення екологічної безпеки хімічних підприємств; по-друге, модернізації або придбання екологічно чистого природоохоронного обладнання та екологічних технологій.

Загальна схема (рис. 3) показує взаємодію економічних інструментів всередині екологоорієнтованого кластера хімічних підприємств.

Для покращення екологічної безпеки в екологоорієнтованому кластері екоцентром пропонується застосувати квадросистему, яка спрямована на забезпечення екологічної безпеки (рис. 4):

- екологічний моніторинг підприємств;
- екологічний аудит;
- екологічний менеджмент;
- екологічний маркетинг.

Позитивними наслідками застосування квадросистеми є:

- економічні — прибутковість;
- фінансові — стабільність підвищення платоспроможності інвестиційної привабливості;
- структурні — адаптація до нових організаційних структур управління;
- виробничі — зростання обсягів виробництва продукції, виробництво нових видів продукції;

— техніко-технологічні — оновлення технології та устаткування, можливе впровадження прогресивних технологій;

— соціальні — збереження робочих місць та доходів працівників;

— управлінські — зміна стилю, принципів та методів управління, удосконалення системи мотивації.

У квадросистемі, основним організаційним інструментом виступає екоцентр (рис.5), який планує, координує та регулює дії підприємств хімічної промисловості щодо природоохоронних заходів.

У конкурентному середовищі неможливо обійтися без наукових методів аналізу стратегічної позиції і перспектив розвитку підприємств, оскільки стабільність функціонування підприємства в навколишньому природному середовищі суттєво впливає на мобілізацію усіх ресурсів і формування виключних конкурентних переваг. При плануванні природоохоронних заходів у екоцентрі не слід забувати про екологічну стратегію, яка повинна прогнозувати зміни в навколишньому середовищі з метою використання превентивних заходів, спрямованих на безпеку хімічних підприємств. Екологічна стратегія повинна визначати пріоритети та етапи реструктуризації при забезпеченні екологічної безпеки підприємств хімічної промисловості, тому вона повинна бути правильно обраною і бути оптимальною для даного підприємства.

Нами пропонується вибір екологічної стратегії проводити за наступними етапами (рис. 6):

- на першому етапі необхідно визначити стра-

тегію, яка буде оптимальною для забезпечення екологічної безпеки, для цього обиратиметься найефективніший шлях до забезпечення екобезпеки;

— на другому етапі необхідно визначити нормативний рівень екобезпеки в екологоорієнтованому кластері, щоб сумарно, по всім підприємствам він не перевищував загальновизначеного рівня;

— на третьому етапі слід зобов'язати підприємства надавати вірну інформацію, при цьому необхідно при виявленні екоцентром надання недостовірної інформації до підприємств застосовувати штрафні санкції.

Стратегічне управління в екоцентрі має виходити з наступних принципових посилок [1]:

- своєчасність формування уявлення про майбутні цілі;
- доцільність впровадження тих чи інших проектів;
- здатність розпізнання проблем, труднощів і загроз для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

При розробці засад з удосконалення стратегічного управління звертається увага на можливість застосування в процесі управління екологічною безпекою підприємства таких його основних складових, як: стратегічний аналіз, стратегічне планування, екоконтролінг, екоудит. Обґрунтовано необхідність використання стратегічного екоаналізу в процесі здійснення управління екологічною безпекою підприємства і розроблено пропозиції щодо його поліпшення.

ВИСНОВКИ

Організаційно-економічний механізм у системі управління екологічною безпекою грає істотну роль, оскільки дія його інструментів проявляється в невидимих ззовні управлінських процесах регулювання, підтримки, координації, стимулювання різноманітних функцій.

Однак, під впливом процесів розвитку можливе оновлення інструментів, доповнення їх стосовно до конкретних об'єктів управління відповідно до поточних зовнішніх і внутрішніх умов в процесах реструктуризації підприємств хімічної промисловості.

Таким чином, розглянутий нами організаційно-економічний механізм при використанні пере-

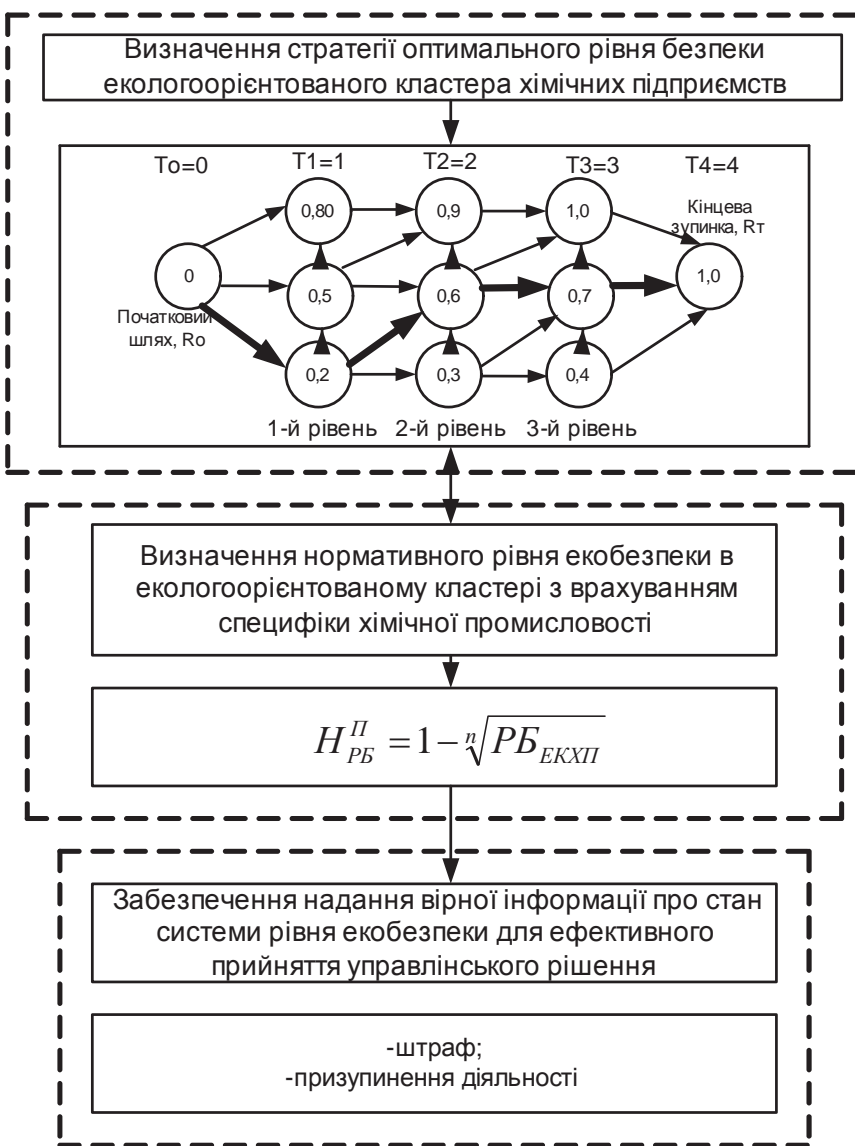

Рис.6. Визначення стратегії оптимального рівня безпеки

рахованих вище інструментів може забезпечити екологічну безпеку процесів реструктуризації підприємств хімічної промисловості в індустріальних і технопарках.

Література:

1. Маннапов Р.Г. Организационно-экономический механизм управления регионом: формирование, функционирование, развитие: монограф. / Р.Г. Маннапов, А.Г. Ахтариева. — М.: КНОРУС, 2008. — 352 с.
2. Бурков В.Н. Механизмы страхования в социально-экономических системах / Бурков В.Н., Заложнев А.Ю., Новиков Д.А. — М.: ИПУ РАН, 2001. — 109 с.
3. Васильев А.В. Механизмы управления эколого-экономическими системами / [Васильев А.В., Бурков В.Н., Новиков Д.А., Щепкин А.В.]. — М.: Изд-во физико-математической литературы, 2008. — 244 с. *Стаття надійшла до редакції 12.10.2011 р.*